

Pesten i Angmagssalik vinteren 1935-36

Af Gitz-Johansen

Det nærmer sig stærkt mod jul. Jul i Grønland ejer en egen stemning, som jeg ikke kender herhjemme. Fra min overvintring i *Sukkertoppen* 1933-34 havde jeg den i frisk erindring.

Jeg glædede mig

Den mørke polarhimmel med myriader af stjerner, oversitret af mangefarvet nordlys, er over mig, og foran mig – spredt ud over det sneklædte fjeldlandskab skinner gult tranlampelyset i jordhytters og små rødmalede grønlanderhuses vinduer.

En ufattelig fred og stilhed, som storbymennesket vanskeligt kan gøre sig nogen forestilling om – og så midt i dette synsbillede toner et lydbillede frem, der så langt fra bryder stilheden, tværtimod, det er snarere en forstærkning af stilheden: et kor af unge grønlandere synger på deres eget sprog julens sange. Fra hus til hus går de hele den lange julenat og synger julen ind.

Mindet om dette sad i mit sind – men det blev *ikke* genopfrisket i vinteren 1935-36 i Angmagssalik.

Vel havde der, lige siden skibet forlod os, været en del forkølelse i kolonien og

distriktet, men at den skulle udvikle sig til en sådan lungepest med døden som udgang, havde vi danske i kolonien dog ikke tænkt os.

Den første i kolonien, der blev syg, var *Amandus*, kolonikivfak og vandhenter – en prægtig fyr, der i rigt mål havde grønlanderens glade og hjertevindende væsen.

Jeg husker en dag i oktober, han havde netop fuldendt vandbæringen til mit hus for den dag, og jeg gav ham et par lysegrå flonelsbenklæder. Hans ansigt strålede, og han fo'r ud ad døren, fægtende med arme og ben, svingende bukserne over sit hoved – han måtte ud og delagtiggøre andre i sin glæde over gaven.

Kunstneren Aage Gitz-Johansen 1897-1977.

Denne artikel blev først trykt i Berlingske Aftenavis d. 22. december 1936 og senere med en række andre artikler i bogen »Træsnit« udgivet af en kreds af venner på Gitz-Johansens 60-årsdag d. 20. august 1957 på Gullanders Bogtrykkeri i Skjern.

Kvinde fra Ammassalik. Træsnit af Gitz-Johansen.

At netop disse bukser kunne fremkalde en sådan begejstring, skyldtes den årsag, at præsten, som i en grønlanders

øjne er en meget fin mand, også ejede sådan et par bukser – nu kunne han være lige så fin som præsten.

Jeg nævner disse bukser, da de senere i min beretning vil komme til at spille en rolle.

Det var i begyndelsen af december, at Amandus måtte blive liggende på briksen – feberen havde et hårdt tag i ham.

Sygeplejersken *Signe West*, der fungerede som en slags medicinmand, mente dog ikke, at der var grund til ængstelse. I Amandus' hus plejede de rejsende slædekuske at overnatte, men af hensyn til eventuelt smittevandring blev det henstillet til dem at søge andre steder hen – men det blev ikke overholdt.

Så blev Amandus' kone også syg. Kasketens kone – *Mala* – som er kendt fra *Knud Rasmussens* grønlandsfilm »*Palos Brudefærd*«, hvor hun udførte den kvindelige hovedrolle, måtte også holde briksen.

En morgen vajede koloniflaget på halv. Amandus var død! Et par dage efter døde *Mala*. *Dora* og *Peter* fra *Kulusuk*, der begge lå på sygehuset, døde også.

Pesten var over Angmagssalik. Alle grønlandere var syge. Sygeplejersken kom ikke i seng i mange døgn. Hun lå med tøjet på i soveposen – klar til udrykning, når budet kom, at der var en, der måtte stimuleres – eller også bud om dødens ankomst.

Triste dage oprandt.

Julen stod for døren – festens tid var inde, men den blev glemt i Angmagssalik den vinter.

Bestyreren *Magnus Jensen*, præsten *Otto Rosing* og jeg assisteret af et par stærkt hostende grønlandere måtte trække slæden med ligkisterne ud til en husruin og gravsætte dem dér. Det var næsten daglig, vi måtte gå den triste gang.

Jeg husker de åbne kister ved kapellet. Når en grønlander begravnes, iføres han eller hun sin festdragt. Amandus med de magre, foldede hænder lå dér i de lysegrå bukser – de var hans fineste.

Julen kom – men i hver Grønlanderhytte huserede pesten.

Kirkeklokken kunne ikke ringe til julefest – den kimedede kun, når slæden skramlede af sted med de sidste døde. Ingen legende børn sås i to måneder i kolonien. Hændte det, at der kom slæder, blev de omgående ekspederet og måtte forlade kolonien med det samme, men pesten fulgte de bortdragende og bredte sig overalt på bopladserne.

Fangerne var syge – hungersnøden stod for døren. Koloniens slæde og hund måtte ud med mel, gryn og lampe-tran.

I lange tider havde vi intet hørt fra bopladsen *Kulusuk* på *Kap Dan*, som lå ude ved det store, storsifyldte hav ved Angmagssalikfjorden.

Bange anelser fyldte os, og de blev desværre til virkelighed. En spredning i isen gjorde det en dag muligt for en kajakmand at komme ind til kolonien med budskabet om, at 16 mennesker var døde på hans boplads.

Situationen var katastrofal. Hvorledes skulle de arme mennesker skaffe sig føde? Storisen forhindrer om vinteren i lange og uberegnelige tider sælfangsten, og kun særlig dygtige og frygtløse fangere gør det her muligt at skaffe det daglige kød. Forbindelsen med kolonien er i lange tider afbrudt, da storisen forhindrer slædekørsel og det isfyldte hav kajakroning og endnu mere konebådssejlad.

Tungtlastet stak kajakmanden af med

det samme for at nå hjem inden isen atter lukkede sig, og medbragte budskab om, at et depot snarest ville blive udlagt på den modsatte side af Angmagssalikfjorden over for Gustav Holms ø. Så snart isen tillod det, ville det være muligt i konebåd at afhente provianten.

Bestyreren og jeg kørte så en dag med et par tungtlastede slæder og ledsaget af nogle grønlandere over på den anden side af fjorden ved Angmagssalik. Med megen møje og besvær lykkedes det os at få slæderne over fjeldet – føret var slet, så hundene strejkede gang på gang. Depotet var udlagt og nu var det blot at håbe, at isen snarligt tillod afhentningen. Men det blev ikke tilfældet. Et par gange blev der på ski sendt en grønlander over til depotet, men det var stadig ikke afhentet.

Så en skønne dag kørte en hel flok slæder op i kolonien – det var folk fra *Kulusuk – Kap Danere*. De havde måttet køre langt ind i Angmagssalikfjorden, inden de kunne komme over på den anden side og så over fjeldet til kolonien. Nu måtte de over at hente depotet og så atter køre den lange og besværlige omvej; men de var mange slæder og havde gode hunde, så det gik adskilligt lettere for dem, end det var gået for os.

Også inde i *Sermilikfjorden* var der sygdom og nød. Ved hjælp fra kolonien var det lykkedes at holde hungersnøden borte, men en dybt inde liggende boplads havde vi ingen melding fra, så vi frygtede det værste. Så endelig en dag kom der en slædekusk fra *Sermilik*. Nu havde de været ved bopladsen, men havde døden huseret voldsomt mange steder, var det dog intet at regne for den

voldsomhed, hvormed den havde reget i bopladsens eneste jordhytte. I hytten fandt de alle døde på nær en krøbling og nogle børn, og da han selv var syg, kunne han ikke bære ligene ud, og stanken fra dem var ham ulidelig. Derfor fandt de ham på briksen med børnene i sit telt, hvor de havde skjult sig for det uhyggelige syn.

Også i den lille boplads *Igdlomiut* ved siden af kolonien var alle syge.

Signe West kom der daglig. Uden at ænse smittefaren gik hun ind i hytterne og kravlede op på briksen for at lytte til de syges bryst og give dem lindrende medicin.

Det var ikke altid lige æstetisk, thi de syges opspyt hang som istapper på briksekante, men hun ænsede det ikke, og det skal siges her: sjældent har jeg set et så opofrende og uselvvisk arbejde, som hun udførte i den vinter – ingen læge kunne have gjort det bedre, og de mange dødsfald var ikke hendes skyld, thi grønlandernes modstandskraft er meget ringe. Heldigvis blev hun ikke selv syg, selv om hun tit var træt og skrantede lidt.

Herude i hytterne boede også *Erik*. Erik var fanger – ingen dygtig fanger – men en prægtig type, der, selv om han var kristendøbt som alle grønlandere, ejede ikke så lidt af fortidens mystik i sit uudgrundelige blik og i sin hele gestalt. Jeg havde glædet mig meget til at arbejde sammen med ham, men det blev ikke tilfældet.

Sygdommen havde også fået et godt tag i ham, og da han mærkede, at det gik mod døden – grønlandere er altid klar over, når de skal dø – sendte han en af

sine sønner til præsten for at bede ham komme til sig, for, som han sagde, han havde altid været så glad ved at komme i Guds hus. – Erik døde, inden præsten kom.

Vor kivfak (tjenerinde) *Igpa* boede hos os, og det var hende forbudt af sygeplejersken at gå ud i hytterne, hvor hun havde sit mødrende hjem.

En aften kom West og sagde, at nu måtte hun hellere gå derud, thi hendes mor – *Aline* – havde ikke langt igen. Hun skyndte sig derud, og nogle timer senere kom hun grædende tilbage. Hendes mor var død. Dog glemte hun ikke at gardere sig og sine omgivelser imod sygdommen. Hun klædte sig fuldstændig om – uden at vi sagde noget til hende – hængte sit tøj ud i det frie – *Silamutten* – vaskede sig grundigt og gurglede hals. Hun blev heller ikke syg.

Jeg glemmer aldrig den sorg, der rådede i den lille jordhytte, da jeg var derude med hende for at bære hendes mor ud i kisten. Hendes mindre søskende var syge og lå hulkende på briksen – nu havde de hverken far eller mor. Faderen var omkommet på en voldsom måde for et par år siden. Nogle tørrede blomster trykkede hun sin mor i hånden, og vi kørte efter en kort andagt til næste hytte, hvor Erik blev båret ud.

Underligt var det at komme til en afkrog af verden – lære nogle mennesker at kende, at holde af dem og så se dem kort tid efter som lig. Ødemarkens ensomhed kan såmænd tit nok virke knugende og formindskende, men stærkest virker ensomheden, når døden kommer. Herhjemme er der mange ting, som

kan aflede tankerne, deroppe har man kun tanken – ensomheden gør den større.

En slædekusk kom fra *Kungmiut* – en boplads ved Angmassalikfjorden. 10 var der døde, og sygdommen rasede der stadig. – Sygdom og død. Hver dag vågnede jeg med den angst i sindet – hvem er nu død i nat?

I to måneder stod det på, men så havde døden også bortrevet næsten 10 pct. af befolkningen.

Mange mødre var døde fra deres små børn – børn, som ikke kunne undvære mælk. Al mælk – dåsemælk – blev inddraget til sygehuset, og daglig måtte West fremstille mælk til de moderløse, thi der var ikke diegivende kvinder nok i kolonien til at amme de små.

Ganske vist kan penge gøre meget, men det er mere måden, de bliver administreret på, som har sin betydning.

Med enestående dygtighed satte bestyreren dette ophjælpsarbejde i gang. Penge var ad telegrafisk vej blevet ham bevilget fra »Kongens og Dronningens Grønlandsfond«. Tøj og føde skulle skaffes til de faderløse og forældrelose børn. Plejeforældre skulle findes og hjælp bringes dem, thi grønlænderne er alle børnerige, så et eller to børn mere måtte tære for meget på et i forvejen sparsomt forråd.

Hver enke og plejefar fik en lille bog, og på denne kunne de hver måned hos bestyreren hæve nogle penge. Det hele var såre simpel og fungerede ganske udmærket.

Mørketiden var ved at svinde. Solen begyndte at sende sine stråler over fjeldet, og fra grønlændernes lette sind

spredtes vinterens sorg og nød og gav atter plads for smilet og glæden over at være til.

Fra den nordligst liggende boplads – *Sermiligak* – havde vi intet hørt, men en dag kom der slæde derfra. De havde lykkelig og vel undgået sygdommen, men det var også, fordi de havde båret sig rigtigt ad, sagde de. De havde været nede ved den nærmeste boplads, men da de så, at alle var syge, var de skyndsomst vendt om og kørt hjem igen, og inden de gik ind i hytterne, affyrede de al deres ammunition ud i luften – de onde ånder måtte skydes væk – og da de kom ind i hytten, tog de, hvad de havde af ammunition dør og skød ind under briksen. Sygdommen kom ikke til deres boplads.

En forårssøndag holdt præsten – pastor Otto Rosing – en mindehøjtidelighed ved de to gravhøje. En mørk epoke i grønlændernes liv var afsluttet.

Denne vinter viste tilfulde den gavn og nytte, *Grønlands Styrelse* er for den grønlandske befolkning, thi uden dens og dens hjælperes forstående indgriben havde dødens høst været endnu større, og selv ville de næppe have evnet at bringe de forældreløse frem til lyse og selvstændige kår.

Østgrønlands inspektør, kaptajn *Ejnar Mikkelsen*, der tillige er formand for *Scoresbysund-komiteén*, bragte ved sin ener-

gi og sin kærlighed til Grønland og grønlænderne midler til veje, så det er muligt i fremtiden at sikre den opvoksende ungdom mod nød og undergang, og en stor samling danske har bidraget med deres økonomiske hjælp til dette arbejde.

Da kaptajn Ejnar Mikkelsen i sommer kom til Angmagssalik på sin årlige inspektionsrejse, medbragte han en ung kvinde, cand. mag. *Sara Tønnesen* som i to år skulle fortsætte og vedligeholde det understøttelsesarbejde, som *Magnus Jensen* havde påbegyndt. Et arbejde, som ingenlunde er let, da midlerne skulle bruges til at hjælpe den opvoksende ungdom og ikke til skabelsen af et forsørgelsesproletariat.

Men ved fornuftig hjælp og stadig tilsyn vil det sikkert blive til gavn for den lille tapre Angmagssalik-stamme.

Ganske vist har pestens hærgen i vinter været en fare for befolkningens fortsatte liv og trivsel, men forårets og sommerens fødsler har næsten bragt befolkningstallet op på det samme igen. I sommer, da kajakker og konebåde kom ind til kolonien med glade grønlændere, der slog deres telte op for at afvente det store skibs ankomst, »*Gertrud Rask*«, som bragte nye mennesker og nyt liv til kolonien, var dødens skygge næsten ikke mere synlig.